

הערה לפירוש המלבי"ם על „הבן יקר לי אפרים” וכו'

פירוש המלבי"ם לנ"ך שונים מפירושו לחלק ההלכתי שבתורה. בפירושו לתורה בא המלבי"ם להוכיח את הקשר בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה. בפירוש לגביאים וכתובים עמד המלבי"ם ברשות עצמו. יסודותיו לפירושו לנ"ך מובאים בהקדמתו לספר ישעיה, עי"ש. בפירוש לנ"ך, וכן בפירוש לחלקים הלא-הלכתיים שבתורה, פירש המלבי"ם את הפסוק באופן עצמאי, אם כי תולך במקומות רבים בעקבות פירושי תו"ל או בעקבות פירוש רבי יצחק אברבנאל המוזכר בפירוש המלבי"ם בשם „פי' מהרי"א".

פירוש מקורי כתב המלבי"ם על הפסוק „הבן יקר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'” (ירמיהו לא, יט). ב„באור המלות” כתב המלבי"ם שם: „כל דיבור שאחריו ב' הוא לגנאי, כמו כי דברנו בה' ובך (במדבר כא, ז), וידבר העם בא-להים ובמשה (שם, שם ה)”. [כעין זה בפירוש המלבי"ם להושע א, ב]. ב„באור הענין” מפרש המלבי"ם וז"ל:

הבן יקר — משיב להם ה' כי יש הבדל בין דורות ראשונים שהשיבם אליו ע"י שהראם א-להותו ועוזו ונפלאותיו, ובין עתה, רש הבדל בין יקר ובין ילד שעשועים. ילד שעשועים הוא ילד הקטן שהגם שיחטא לפני אביו, בכ"ז יאהבנו מפני שהוא ילד קטן שהוא משתעשע בו, והבן יקר הוא הבן הגדול שי"ל מעלות רבות והוא יקר מצד מעלותיו, והוא אם יחטא, בכ"ז יאהבנו כי יזכור מעלותיו ויקרו, והנה במצרים הגם שלא היה לישראל או שום מעלה ושלמות, היו דומים בעיניו כילד שעשועים, כמ"ש כי נער ישראל ואוהבהו, ובהיותם במדבר ובארץ ישראל בימי קדם, היו כבן יקר, כי היו ביניהם נביאים ושרי קדש וחכמים, ואז אם חטאו זכר את הצדיקים שביניהם ונשא עונם, אבל עתה הבן יקר לי אפרים הלא אין בו יקר וחשיבות, וכן האם הוא ילד שעשועים, הלא אינו ילד כי כבר זקן בא בימים, והמאמרים מקבילים הבן יקר לי אפרים כי מרי דברי בו זכר אזכרנו עוד, (כל דיבור שאחריו ב', הוא לגנאי) שגם בעת שאדבר בו איזה גנות זכור אזכר עוד מעלותיו מצד שהוא יקר, אם ילד שעשועים על כן המו מעי לו שיהמו מעי עליו ורחם ארחמנו מצד שהוא ילד קטן שאשתעשע בו, וא"כ איך תבקש שאעשה לך עתה נפלאות ואאהב אותך כמו מימי קדם.

לפי המלבי"ם כונת הנביא לומר שכעת, כאשר בני ישראל חוטאים, אין עוד אפשרות שה' ירחם עליהם כמו אב על בנו הקטן.

על פירוש זה יש לדון, הן מצד הדקדוק, הן מההשלכה ההלכתית שבפירוש זה. בסוף פרשת בהעלותך מובא כמה פעמים הביטוי „דבר ב'". שם נאמר „ותדבר מרים ואהרן במשה" — וזה דיבור לגנאי. אך בפסוק שלאחריו נאמר „ויאמרו הרק במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר" — וזה איננו דיבור לגנאי. וכן הלאה בפסוק ו „בחלום אדבר בו" וכן בפסוק ח „פה אל פה אדבר בו" — לשון דיבור של שבח. ואילו בסוף הפסוק שוב לשון גנאי „ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה". ועוד לשון שבח „נכבדות מדובר בך" (תהלים פו, ג). פירוש זה של המלבי"ם מעורר גם בעיה הלכתית. כידוע מובא הפסוק הנ"ל בין עשרה פסוקי זכרונות בתפלת מוסף של ראש השנה. ישנה משנה מפורשת (ראש השנה לב, א): „אין מזכירין מלכיות וזכרונות ושופרות של פורענות". וכן נפסק להלכה. הגמרא נותנת שם דוגמאות אחדות כגון „ויזכור כי בשר המה". אמנם אין זה זכירה של פורענות ממש, אבל בכל זאת יש להמנע לומר פסוק כזה. אך לפי זה, אין להשתמש בפסוק „הבן יקיר לי אפרים" וכו', שהרי לפי המלבי"ם אין כאן זכירה לטובה אלא לשון תימה שאין לקוות שהקב"ה יזכור את אפרים לטובה.

אמנם מצאנו כבר כיוצא בזה. האברבנאל בפירושו לתוכחה (ויקרא כו, מב) מפרש את הפסוק „וזכרתי את בריתי יעקוב... והארץ אזכור", שאמנם זכר ה' זכות האבות, אבל „גם כן אזכור הארץ העלבון שעשו לארץ הקדושה בבטול השמטות והיובלות ולכן כפי שורת הדין בהיות זכות האבות בעדם ועלבון הארץ כנגדם יהיה מהמשפט שהארץ תעזב מהם ותירץ את שבתותיה בהשמה מהם". לפי מהרי"א אין כאן זכירה לטובה ולכן ישנה כאן בעיה, שהרי אומרים גם פסוק זה בעשרה פסוקי זכרונות. אך אין כאן קושיה על מהרי"א. כידוע אין אומרים בכל המקומות ובכל הארצות אותם פסוקים. אצל עדות המזרח אין אומרים הפסוק הנ"ל „וזכרתי את בריתי יעקוב" ולכן אין תימה על מהרי"א שפירש את הפסוק הזה לגנאי. אך פירושו של המלבי"ם צריך עיון, שהרי בכל קהלות ישראל אומרים את הפסוק „הבן יקיר לי אפרים" בין עשרה פסוקי זכירה. כמו כן מסיימת ההפטרה של יום שני של ראש השנה בפסוק זה וגם זה מוכיח שחכמינו ז"ל ראו כאן זכירה לטובה.

כידוע הקפיד המלבי"ם לפרש את כל התנ"ך בהתאם להלכה שבתורה שבעל פה. כך, לדוגמא, דחה את פירוש (המיזחס ל-) רש"י על גחמיה י, לו שחז"ל קבעו חיוב ביכורים לכל פירות האילן, אפילו אינם משבעת המינים. המלבי"ם העיר על זה „והוא תמוה" ואף הסתמך על הירושלמי. פשוטו של מקרא משמע אמנם כפירש"י שם, אבל המלבי"ם פירש ע"פ תורה שבעל פה. [כמובן אין להסביר את פירש"י ע"פ חידושי הר"ן, חולין קכא, ב שאפשר להביא פירות אחרים בתור עישור ביכורים, וכבר שגו בזה בא"ת].

בכל אופן פירוש המלבי"ם על „הבן יקיר לי" דורש הסבר. ואולי סבר המלבי"ם שבחירת פסוקי מלכיות, וזכרונות ושופרות מסורה להבנת כל אחד בכוונת הפסוקים שברצונו לאומרם. לפי זה אמר המלבי"ם פסוק אחר במקום הפסוק הנ"ל. והדבר צריך עיון.